

Dragotin
Cvetko

Postmodernizem?

Preden se dotaknem tega pojma, naj se pomudim pri vprašanju, kaj je »modernizem«, »moderno«. Seveda v glasbi, kar pa v načelu ne postavlja meja za širši poseg v umetnost nasploh.

Pojem »moderno« že dolgo ni več nov. V primerjavi s preteklostjo (*musica antiqua*, *antica*: *musica moderna*) so ga glasbeni teoretiki že zgodaj uporabljali. Aktualen je bil v času »querelle des anciens et des modernes«, našel je razlago v *Dictionaire de Musique* (1703) Sébastiena de Brossarda in v *Musikalisches Lexikon* oder *misikalische Bibliothek* (1732) Johanna G. Waltherja. Ta je v geslu »Musica Moderna« razlikoval med pojmom »Musica Antiquo-Moderna« in »Moderna«. Za slednjo je zapisal, da je to »die heutige Music« in jo v nadaljevanju natančneje pojasnil (»die in der That Moderna zu nennende aber ist die, so man ohngefehr seit so bis 60 Jahren her zu perfectioniren, munterer, expressiver und dem Text convenabler zu machen angefangen hat«, prav tam 433).

To pojmovanje je bilo v bistvu sorodno s tistim za »staro« in »novo« glasbo v spisu, ki ga je njegov avtor Philippe de Vitry naslovil *Ars nova* (ok. 1320), in podobno z onim Johannesa Tinctorisa, ki je »novejšo« glasbo imel za vredno in za »staro« dejal, da ušesa bolj užali kot razveseli (gl. J. Tinctoris, *Opera theoretica*, ed. A. Seay, 1975, 12).

Navedeni pojmi so se potemtakem uporabljali skozi stoletja, vselej v različnih razvojnih situacijah in zato z različnih vidikov, vendar vsakikrat z istim namenom. Z njimi so pisci hoteli označiti razlike med tem, kar je v nekem času nastajalo oziroma že obstajalo nasproti temu, kar je bilo. Sedanje so vrednotili pozitivno, preteklemu so dali pečat zastarelega, seveda avtorji, ki so bili privrženci novega. V nasprotnem primeru je bilo obratno in temu ustrezno tudi mnenje.

V novejšem času se je to poimenovanje nekoliko razširilo. Dosedanju se je pridružilo še tradicionalno in sodobno. Ti pojmi pa si kajpak ne po tej ne po oni strani niso čisto identični. Preteklo-staro se v celem ne krije s tradicionalnim, ki lahko ima tudi nadih novejšega. Tudi novo, moderno vsebuje določene odtenke. »Moderno« je lahko tudi oznaka za neko določeno razvojno obdobje, v evropski glasbi na primer za razpon Schönberg-Webern in pri Slovencih za čas 20-tih in 30-tih let, ki sta ga obvladovala Kogoj in Osterc, medtem ko »novo« želi pomeniti to, kar nastaja trenutno in je različno od prejšnjega. Za »sodobno« ni nujno, da pomeni »novo« ali »moderno«. S tem pojmom je mogoče označiti vse, kar obstaja v danem času ne glede na tehniko in stil.

Tako razmejena pojmovanja niso dosledno v rabi ne v slovenski ne v tuji terminologiji. V slovenski (SSKJ II, 819) na primer beremo, da je »moderen« »nanašajoč se na novejši čas, sodoben« in da so »moderne smeri v umetnosti novejše«; v francoski rabi je poleg »moderne« izraz »contemporaine«, pa tudi »nouvelle« (*musique*), v nemški »zeitgenössische«,

»moderne«, »neue« (Muzik), pri čemer je vedno češči pojem »neue«, ta pisan z veliko začetno črko (»Neue«) vselej, kadar gre za ravnokar nastalo ali nastajajočo glasbo; v angleški praksi so ti pojmi po smislu enaki (»modern«, »contemporary«, »new« Music). Na en sam izraz reducirane terminološke rabe torej ni ne tu ne tam. Za isti ali sorodni pojem obstajajo razne verzije. Ponavadi je šele iz konteksta razvidno, na kak stil ali tehniko ali oboje je mislil pisec kakega sestavka o glasbi.

Prednji »post« se pri nas in drugod uporablja le v primeru romantike, romantizma — torej postromantika, postromantizem. Za označevanje, ki se nanaša na prejšnje stile, poznamo sicer neobarok, neoklasicizem, tudi neoimpresionizem in neoekspresionizem, vendar ne v smislu neposredne časovne sleditve. Niso pa v navadi izrazi, kot na primer postrenesansa, postbarok ali postklasicizem. Verjetno ne zato, ker so bili prehodi med izhodiščnimi stili neposrednejši in razlike med prejšnjim ter novo nastopajočim manjše.

Zakaj torej »postromantizem« in kaj naj bi povedal ta pojem?

Še v času pozne oziroma nove romantike se je v glasbi razvil impresionizem in ko sta bila ta dva stila še v polni moči, je že brstel nov, nasproti prejšnjemu bistveno drugačen, tradicijo negirajoči način, ekspresionizem. Nekateri v ta nasprotja ujeti ustvarjalci so po eni strani še tičali v romantiki katere že koli njene faze in hkrati prevzeli še nekaj značilnosti novega stila, ne da bi se izrekli tudi za njegovo sistematiko. Predvsem so jih zanimale razširjene dimenzije novo nastajajočega zvočnega sveta. Nihali so med tem in onim, težišče njihovega komponiranja pa je vendar bilo na temeljnih sestavinah romantično pogojenega glasbenega upodabljanja. Glede na to se zdi »postromantizem« kot pojmovna oznaka v redu. Veže se na postopno se iztekajoči romantizem in na neke prvine nove stilnosti, ne predstavlja pa stila, ki bi bil specifičen in samostojen pojav. Po svojem značaju vsebuje karakteristike dveh v bistvu nasprotujočih si stilnih konceptov.

Izraza »postmoderno«, »postmodernizem« pa ne v slovenski in ne v tuji rabi skoraj ni najti. Kaj neki utegne pomeniti, če ga uporabimo?

V »postmodernizem« bi sodilo vse to, kar se je pojavilo po evropski oziroma slovenski glasbeni »moderni«. V tej fazi — znana je kot postwebernjska — pa se je mnogokaj zgodilo. Razvile so se nove sistematike in tehnike, poleg že prejšnje dodekafonije in atonalnosti na primer še serialnost, pointilizem, aleatorika, elektroakustična in konkretna glasba, totalna improvizacija. Vse to šteje pravzaprav v območje eksperimentalnega in je še zlasti namenjeno iskanju novih zvočnih razsežnosti. Nič od tega pa ne pomeni stila v klasičnem pomenu besede in v raznih primerih tudi ne tega, kar imamo za glasbo neke določene estetske kategorije. Prvenstveno je razumsko poudarjeno oblikovanje ne glede na to, kdo je avtor takega snovanja, na primer Cage, Stockhausen, Ligeti, Kagel, Nono, Berio, Penderecki ali Globokar. Ta in oni njegov nosilec išče nove prijeme za svoje delo, v katerem gre emotivni komponenti sekundarna vloga in je torej v ozadju. Tako zastavljena prizadevanja nedvomno vodijo določene tendence, ki niso samo zaželeni, temveč tudi celo nujne. Njihov smisel in cilj je v konstruiranju drugačnega načina oblikovanja, kot je veljalo dotlej in ustrezno temu v eliminiranju tradicionalnega, tokrat še intenzivneje in načrtneje kot ob nekdanjem nastopu »moderne«. Kaže, da je to tisto, čemur pritiče

naziv »novo«, v tej zvezi »nova glasba«, ki bi jo morda tudi v slovenski rabi kazalo pisati z veliko začetnico. Seveda »nova« glasba tedaj, ko je ne obravnavamo kako drugače, na primer kot akustični eksperiment, kar pa za vsako delo, ki je nastalo v njenem okviru, ne velja in česar potemtakem ne smemo posplošiti.

Je to »novo« identično s »postmodernim«? Lahko bi bilo, vendar samo v primeru, če tega, kar je nastalo po Webernu, ne štejemo za podaljšek »moderne«, za nekaj, kar sledi že v »moderni« započetemu in vanjo vključenemu eksperimentiranju.

Pa je to »novo« — »postmoderno« res podaljšek »moderne«? Slednja predstavlja neki, čeravno večplasten stil, kar pa ni mogoče trditi za postwerbernjanske fenomene in te razumeti kot stilno oznako za razsežni svet novih idej. Noben od teh fenomenov si ne lasti kaj takega. Za sedanjo razvojno fazo glasbe bi lahko postavili celo domnevo, da je »brezstilna« ali vsaj tako pluralistično prostrana, da predstavlja ne le vsak avtor, ampak celo vsako njegovo delo svoj, lasten stil ali način oblikovanja. Tako ne preseneča pogostno vprašanje, ali v času, v katerem smo, za to, kar nastaja, še lahko govorimo o stilu. Je ta pojem v tej zvezi še na mestu?

»Postmoderno« ni analogno s »postromantičnim«. Ni razpeto med dve stilstnosti, »modernemu« ne stoji nasproti noben stilni pol. Ta utegne nastati, ko bo kakšen skladatelj iz množice z eksperimenti pridobljenih dosežkov izbral tiste najbolj značilne in s hkratno navezavo na pozitivno preteklost znal izvirno ustvariti umetnino, ki bo v konsekvenci v skladu z vidiki in merili estetike, te tedaj gotovo že »nove«.

»Postmodernizem« da ali ne? Da in ne. Ne, če bi ga hoteli razumeti kot oznako za natanko fiksirano stilno orientacijo v smislu polarizacije po analogiji prejšnjih stilov. Da, če se nanaša na eksperiment, ki je značilen za obdobje po danes že klasični »moderni« in gotovo ni nekaj, kar bi ne dalo nič in bi nikamor ne vodilo. Naj se vse to kaže še tako razdrobljeno, odveč in za marsikoga celo negativno, v posledicah bo izzvenelo pozitivno. Ko se bo v neki prihodnosti formiral nov stil, bo vanj dalo elemente, ki bodo razširili njegove kompozicijsko tehnične in izrazne možnosti.

Ob »da ali ne« oziroma »da in ne« se potemtakem upravičeno postavlja vprašanje aktualnosti pojma »postmodernizem«. V nakazanem smislu in v danem krimeru le-ta ni sporen. Vendar tudi pojem »novo« — »nova glasba« pove vsaj isto in je najbrž še konkretnjši. Ne kaže ga opustiti, pač pa za določen namen ob njem dopustiti tudi pojem »postmodernizem«, »postmoderna glasba«.

Dragotin Cvetko